

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи
з дисципліни

**«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПАМ'ЯТКО ОХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ»**

для магістрів
денної та заочної форми навчання
спеціальності
191 «Архітектура та містобудування»

Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Сучасні тенденції пам'ятко-охоронної діяльності» для магістрів денної та заочної форми навчання спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» /уклад.: О.В. Рибчинський. – Запорыжжя: Національний університет «Запорізька політехніка»; 2019 - 34 с.

Укладач: Рибчинський О.В.

Рецензент: доц., канд. арх. Мигаль С.П.

Затверджено
на засіданні кафедри «Дизайн»
протокол № 1 від 20.08.2019 р.

Рекомендовано до видання
НМК факультету будівництва,
архітектури та дизайну
протокол № 1 від 5.09.2019 р.

ВСТУП

Мета самостійної роботи студентів по вивченню курсу «Ландшафтна архітектура» - поновлення, поширення та удосконалення загальнотеоретичних положень курсу «Сучасні тенденції пам'ятко-охоронної діяльності», викладених попередньо на кваліфікаційному рівні «магістр», їхнє доповнення професійно орієнтованими знаннями в галузі майбутньої професійної діяльності:

- активізація творчих здібностей студента і розвиток навичок роботи з технічною літературою, насамперед під час виконання індивідуальних семестрових завдань;

- ознайомлення з нормативною літературою з пам'ятко-охоронної діяльності.

- придбання досвіду самостійної роботи з питань охорони пам'яток архітектури та містобудування.

У відповідності з вимогами освітньо - кваліфікаційного рівня «магістр»,

магістр-архітектор після вивчення дисципліни повинен **уміти**:

- складати різну облікову документацію щодо історико-культурних пам'яток, виконувати фіксацію, атрибутацію та експертування нововиявлених пам'яток та проводити моніторинг стану збереження зареєстрованих, та ін.;

- розробляти науково-дослідну проектну документацію на різні об'єкти містобудування та архітектури: історико-архітектурний опорний план, схеми архітектурно-містобудівного розвитку території, зони охорони пам'ятки культурної спадщини, історичний ареал населеного місця, охоронювані археологічні території, тощо.

Дані методичні вказівки містять порядок виконання самостійних практичних завдань і необхідні теоретичні відомості для їх виконання.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, самостійна робота студента (СРС) є одним з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом.

Мета самостійної роботи студента є формування самостійності як риси і засвоєння знань, умінь, навичок. До основних форм СРС даної дисципліни відносяться:

- а) опрацювання лекційного матеріалу;
- б) опрацювання навчальної, навчально-методичної та монографічної літератури, періодичних видань;
- в) підготовка до практичних занять;
- г) підготовка до контрольних робіт;
- д) підготовка до екзамену або заліку;
- е) пошук новітньої інформації в мережі Інтернет.

Підготовка до контрольних робіт або екзамену здійснюються протягом усього семестру шляхом проробки програмного матеріалу, виконання практичних завдань на заняттях, написання КП.

ЗМІСТ І ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У навчальному процесі дисципліна «Сучасні тенденції пам'ятко-охоронної діяльності» є однією з профілюючих для спеціальності 191 «Архітектура та містобудування». Мета методичних вказівок – дати напрямок самостійній роботі студента при вивченні курсу, допомогти йому виділити основні положення розділів, побачити їхній взаємозв'язок і можливості практичного використання. Призначені для студентів методичні вказівки складені на основі й відповідно до затвердженого навчального плану магістратури за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування».

САМОСТІЙНІ ЗАНЯТТЯ

Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від основних занять час. До складу самостійних практичних занять входять атестація студентів за підсумками виконаних завдань і знанням теоретичного курсу, розбір недоліків виконаних практичних завдань. Нижче приводиться структура самостійних практичних занять.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ.

ЗАВДАННЯ № 1

Нерухомі об'єкти культурної спадщини, особливості їх видового розкриття та ролі в оточенні.

Мета роботи

1. Ознайомлення з історично сформованим середовищем населеного місця та натурне дослідження об'єкту культурної спадщини.
2. Вивчення об'ємно-просторових характеристик об'єктів культурної спадщини.
3. Набуття практичних навичок просторового аналізу оточення об'єктів культурної спадщини.

Короткі теоретичні відомості.

Об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Нерухомий об'єкт культурної спадщини — об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності.

Рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини — елементи, групи елементів об'єкта культурної спадщини, що можуть бути відокремлені від нього, але складають з ним єдину цілісність, і відокремлення яких призведе до втрати археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта.

Пам'ятки історії національного значення — історичні об'єкти культурної спадщини, внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Пам'ятки монументального мистецтва національного значення - об'єкти культурної спадщини, внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Пам'ятки археології національного значення - об'єкти культурної спадщини, внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Заповідники національного значення в Україні — об'єкти культурної спадщини України.

Місця пам'яті, пам'ятні місця (фр. Lieu de mémoire, нім. Erinnerungsort) — термін, запроваджений французьким дослідником П'єром Нора (фр. Pierre Nora) на початку 1980-х років для позначення місць, символічних об'єктів, з якими певна група людей пов'язує свої спогади, цінності, і де «пам'ять кристалізується і знаходить свій притулок». На думку П'єра Нора, ми живемо в епоху панування пам'яті, яку він пропонує назвати «меморіальною епохою». Суспільство, яке живе цілком під знаком історії, змушене відзначати певні місця (les lieux de mémoire — «місця пам'яті») і втілюватися в них для закріплення пам'яті та вкорінення в ній. Оскільки традиція пам'яті зникає, суспільство відчуває себе зобов'язаним зберігати і збирати свідчення. У своїй багатотомній праці «Les lieux de mémoire» дослідник намагається описати топографію колективної пам'яті Франції, вказуючи на ті найважливіші місця, які виконують символічну роль і покликані створювати уявлення суспільства про самих себе і свою історію.

Джерелами «місць пам'яті» є будь-які артефакти чи навіть самі люди, які зберігають інформацію про певну подію, явище чи ідею. Термін не треба сприймати лише у вузькому географічному сенсі. «Місцями пам'яті» можуть бути люди, предмети, будівлі, книги, пісні тощо. Ними можуть бути також покоління, які «так само як і мармуровий меморіал здатні зберігати пам'ять». Але така, на перший погляд, оптимістична нескінченність джерельної бази може становити небезпеку для дослідника. Якщо взяти до уваги також «всесвітній тріумф пам'яті», про який Нора пише в однойменній праці, складається враження практично всемогутності історика. Дослідників «місць пам'яті» цікавлять не стільки їх історичні ядра, скільки їх форми відображення у людській свідомості. У статті про Верден в книзі Нора, наприклад, описана не знаменита битва Першої світової війни, а спогади про неї. У центрі більшості робіт стоїть питання, коли

певне місце пам'яті отримало те чи інше символічне значення, і як воно змінювалося протягом часу.

«Місця пам'яті», як вважає Нора, повинні допомогти подолати розриви між історією і справжньою пам'яттю, повернути нам відчуття зв'язку з минулим, а тим самим подолати віддаленість минулого і сьогодення. Найголовнішою функцією таких місць є збереження пам'яті групи людей про певну подію.

На думку П'єра Нора, на момент написання праці «Les lieux de memoire» не було єдності думок стосовно того, що можемо вважати національною спадщиною Франції. Руйнування структур, які об'єднують націю, підірвало всю сукупність традицій, яка слугувала узагальнюючим символічним вираженням даної нації. "Нема більше «комеморативного супер-его: канон зник». Відтак сьогодні будь-яка річ чи явище може становити основу для публічних спогадів нації. «Місця пам'яті» стають епізодами національної історії. Історія, а точніше історія національного розвитку, склала одну з найсильніших наших колективних традицій, наше середовище пам'яті *par excellence*.

Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації — об'єкти культурної спадщини України, що занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та не підлягають приватизації.

За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

споруди (витвори) - твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

комплекси (ансамблі) - топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;

визначні місця - зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

Археологічні - рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів,

виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворюваним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

Історичні - будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

Об'єкти монументального мистецтва - твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

Об'єкти архітектури - окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;

Об'єкти містобудування - історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей;

Об'єкти садово-паркового мистецтва - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

Ландшафтні - природні території, які мають історичну цінність;

Об'єкти науки і техніки - унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Аналіз зорового сприйняття пам'яток і їхньої ролі в оточенні — важлива складова дослідження історичних міст і визначення

шляхів охорони їх культурної спадщини. У процесі аналізу виявляються особливості сприйняття самих пам'яток, всі суттєві візуальні та композиційні зв'язки з довкіллям і ступінь збереженості їх історичного міського і природного середовища. Головними результатами такого аналізу є встановлення найважливіших для огляду і розкриття архітектурного значення пам'яток ділянок, визначення ролі об'єктів в композиції і образі міста, диференціація видів на пам'ятки за їхньою цінністю та виявлення пов'язаних з їхнім оглядом територій і їхніх характерних елементів.

Детальна фотоінвентаризація видів на пам'ятки дозволяє скласти за знімками вірне уявлення про них і їхнє міське та природне оточення, про їхню роль в обличчі міста. Отримані фотознімки мають бути порівнюваними, мати стандартні параметри, а тому їх потрібно друкувати з однаковим збільшенням.

Методика виконання

1. Аналіз джерельної інформації щодо об'єкту культурної спадщини (облікова картка, історична довідка, паспорт пам'ятки).
2. Аналіз об'ємно-просторових особливостей оточення пам'ятки.
3. Натурне дослідження об'єкту культурної спадщини.
4. Опрацювання фоторозгорток, карто-схем архітектурно-просторової композиції та видового розкриття пам'яток архітектури та містобудування.

Склад завдання

1. Робота виконується на форматі А-3.
2. Карто-схема архітектурно-просторової композиції (1:5000, 1:10000).
3. Карто-схема видового розкриття пам'яток архітектури та містобудування. (1:5000, 1:10000).

ЗАВДАННЯ № 2

Наукові дослідження історичної забудови населеного місця

Мета роботи

1. Ознайомлення з сучасними тенденціями дослідження історичної забудови населеного місця (значні й рядові історичні будівлі: громадські, у тому числі - культові; житлові та господарські, промислові та фортифікаційні споруди).

2. Вивчення характеристик історичної забудови (архітектурно-просторові та композиційно-стилістичні особливості).

3. Ознайомлення з конструктивним вирішенням історичних будівель.

4. Розвиток культури графічного оформлення креслень історичної забудови населеного місця.

Короткі теоретичні відомості

Історична забудова - сукупність об'єктів архітектурної та містобудівної спадщини (будівель, споруд і комплексів), що не мають статусу пам'яток архітектури, але підлягають збереженню як цінні елементи історичного середовища пам'яток архітектури та матеріальні вияви традиційного характеру середовища;

Автентичність - властивість об'єкта архітектурної спадщини, що характеризується збереженістю його історичної матеріально-технічної структури і форми та первісного архітектурного задуму разом з цінними історичними нашаруваннями і дозволяє розглядати об'єкт як документ історії та твір архітектури;

Архітектурна та містобудівна спадщина - сукупність успадкованих від попередніх епох об'єктів архітектурно-містобудівної діяльності, які повністю або частково збереглися в автентичному стані та репрезентують культурний, мистецький і технічний розвиток людської цивілізації та є складовою нерухомої культурної спадщини;

Історичне населене місце - місто, селище чи село, яке зберегло повністю або частково свій історичний ареал з об'єктами архітектурної, містобудівної чи культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку, та занесене до Списку історичних населених місць України;

Історичне середовище - сукупність об'єктів архітектурної та містобудівної спадщини в межах певного містобудівного утворення, які в поєднанні з ландшафтним оточенням є матеріальним виявом культурно-історичного розвитку певної місцевості, регіону;

Культурний ландшафт - комплекс природно-антропогенного ландшафту, який сформувався в результаті взаємодії природи та архітектурно-містобудівної діяльності людини і становить історико-культурну цінність;

Наукове дослідження — процес дослідження певного об'єкта (предмета або явища) за допомогою наукових методів, що має на меті

встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей.

Архівознавство (від лат. *archivum* — письмосховище) — наукова дисципліна, яка вивчає історію, теорію та практику архівної справи, її правові та економічні засади, пов'язана з археографією та іншими спеціальними історичними дисциплінами.

Архівознавство виникло з потреби досліджувати історію розвитку архівної справи, узагальнити практичний досвід роботи державних архівів, виробити наукові методи зберігання, обліку і всебічного використання архівних документальних матеріалів. Архівознавство розробляє питання наукового упорядкування архівних документів: визначення їх фондової належності, принципів систематизації, описування і складання науково-довідкового апарату, що розкриває зміст і склад документальних матеріалів архівних фондів. Архівознавство науково обґрунтовує експертизу архівних документів, щоб на постійне зберігання в архівах залишити тільки матеріали, які мають наукове, політичне і практичне значення.

Як наукова дисципліна архівознавство сформувалося в середині XIX століття і пов'язане з діяльністю археографічних комісій, заснуванням Центру архіву давніх актів у Києві (1852), історичного архіву у Харкові (1880) та історичного, архівно-бібліотечного відділу Генерального секретаріату в справах освіти (1919). У радянські часи питаннями архівознавства займалися центральні та місцеві архівні установи, які з 1937 по 1960 підпорядковувалися НКВС—МВС, а також кафедра архівознавства Київського університету (з 1944). Наукові дослідження висвітлювалися на сторінках фахових періодичних видань та наукових збірок. Наступним етапом у розвитку архівознавства стало відновлення державності України, демократизація архівної справи, ухвалення закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993), заснування фахових НДІ.

В процесі дослідження історичної забудови архітектурні обміри є ключовим способом фіксації об'єктів. Ортогональні креслення планів, перетинів, фасадів та деталей виконують прийнятих масштабах.

Кроки - це креслення, виконані «від руки», або лінійні малюнки. Від ретельності і точності чорнових замальовок залежить

якість обмірів. Кроки виконуються на щільному папері формату 30 x 40 см тільки з одного боку. Лінія повинна бути чіткою і не роздвоюватися. Максимально наближене виконання ортогональних схем планів, розрізів, фасадів цілої споруди або його частин з можливо точною передачею пропорцій і всіх особливостей зображуваного об'єкта.

Схематичні обміри – виконують для фіксації загальних розмірів і розпланування об'єкта. Такі обміри виконують на основі окомірного оцінювання і декількох основних промірів будівлі.

Архітектурно-археологічні обміри – фіксують усі особливості об'ємно-просторової структури об'єкту, а також будівельні матеріали. Технології будівництва, сліди від перебудов, технічний стан конструкцій, тощо.

Методика виконання

1. Аналіз вихідних даних виданих кафедрою.
2. Опрацювання кроків на об'єкт дослідження (плани, перетини, фасади).
3. Виконання обмірів за допомогою рулетки на 10 м.
4. Виконання креслень (плани, перетини, фасади).
5. Оформлення історичної довідки дослідженого об'єкту.

Склад завдання

1. Робота виконується на форматі А-3 - 4 шт.
2. План, перетин, фасади М 1:100.
3. Історична довідка на форматі А-4.

ЗАВДАННЯ № 3

Аналіз історичних районів населеного пункту (межі історичного середмістя, за наявності оборонних валів чи мурів - вздовж цих оборонних споруд), передмістя тощо).

Мета роботи

1. Ознайомлення з короткою історичною довідкою.
2. Опрацювання іконографічних та картографічних матеріалів.
3. Отримання практичних навиків науково-дослідного проектування і визначення змін історичного середовища.

4. Розвиток аналітичних здібностей щодо визначення цінності архітектурно-містобудівних комплексів.

5. Розвиток навичок графічного опрацювання пам'яткових історико-культурних об'єктів історичного населеного місця.

Короткі теоретичні відомості.

Населений пункт — населене місце (оселище, селище, поселення), первинна одиниця розселення людей у межах однієї забудованої земельної межі (городище (град), місто, містечко, селище міського типу, село, селище, хутір, станиця та ін.). Входять у міські чи сільські поселення.

Первісно постійні поселення виникли на самовільно захоплених територіях. Оскільки надзвичайно важливим геополітичним фактором для всіх давніх світових цивілізацій і країн були моря та річки — вони визначали як напрямки заселення, так і завоювання й колонізації. Моря та річки часто були межею й кордоном різних етносів.

Геополітичне розташування країн Центрально-Східної Європи більшою мірою пов'язане з річками в системі «море — річка — вододіл (волок, канал, перевал) — річка — море». Вони мали особливо важливе значення в розвитку як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі. Торгівля і пошук нових торгових шляхів, які мали військово-політичне значення, були причиною багатьох давніх конфліктів і мали надзвичайно велике значення для розвитку державотворчих і градотворчих процесів (зокрема й на нових територіях).

Найчастіше поселення з'являлися на територіях, придатних для ведення господарства, де спочатку поселялися одна або кілька сімей. Розростаючись, такий рід давав назву групі дворів. Прізвища перших поселенців ставали назвами сіл, присілків і містечок.[4]

У Галичині історично існують три типи розселення: витягнуті вздовж річок та доріг; скупчені поселення; розкидані безсистемно в долинах і на схилах гір. У вузьких долинах річок найбільш поширені видовжені, одно-вуличні селища з одним рядом садиб, віддалених одна від одної. У часи Середньовіччя садиба — дворище — була підпорядкована потребами вільної родини. Це були багато-будинкові двори, в яких будівлі не загороджували, вільно розташовували на ділянці землі, якою користувалися усі господарі спільно. Залишки подібного господарства можна спостерігати у Сколівському районі на

Львівщині (з розпадом великої родини на окремі садиба стала одноосібним господарством).[4] Згодом уздовж річок з одного або двох боків з'являються також поселення з двома рядами будинків.

Вільний характер розселення став присікатися австрійським урядом, і 1778 року австрійський уряд прийняв так звану контракцію, що означало, що розкидані поодинокі нічим не зв'язані поселення Галичини стягувалися в укрупненні поселення.

Варто зазначити, що за гіпотезою Сергія Шелухіна слова «україна» та «вкраїна» (з первісним наголосом на першому а) є видозмінами дієприкметників dokonаного виду «укра́йна» та «вкра́йна», тобто «окрема одсічена, одрубана, одрізана, одкрайна, вкрайна, украйна, відділена в самостійне посідання земля».[6] Гіпотеза Сергія Шелухіна підтверджується ще й тим, що в XIII—XIV ст. словом «крайна» (пізніше — «україна») називали на Закарпатті села та групи сіл, що перебували на волоському праві, себто становили окремі в юридичному сенсі області.

Поняття «місто» на теренах України пов'язується лише при появі Магдебурзького права, оскільки зі створенням міської ради виник орган, що не мав аналога у селах. Після війти та лави міська рада стала третім за важливістю органом міського самоврядування.

«Характеристика архітектурно-художніх особливостей історичної забудови» - узагальнена характеристика архітектурно-художніх особливостей нерухомих об'єктів культурної спадщини, а також традиційних для даного населеного місця будівель та споруд за призначенням та видами (громадські, у тому числі — культові; житлові; господарські; промислові та фортифікаційні споруди); визначають їх архітектурно-просторову типологію та стилістику.

Паспорт об'єкта культурної спадщини повинен містити: історичні дані про об'єкт, відомості про його сучасний стан, функціональне використання, роль у навколишньому середовищі, територію, а також про ландшафт, твори мистецтва, результати попередньої оцінки антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності, про основні археологічні, іконографічні, архівні та бібліографічні матеріали, наявність науково-проектної документації, місце її зберігання та зони охорони. У паспорті зазначаються тип і вид об'єкта культурної спадщини, пропонується чи затверджена категорія пам'ятки, охоронний номер з посиланням на рішення, відповідно до

якого пам'ятку взято на державний облік. До паспорта додаються матеріали фотофіксації, генеральний план з позначенням зон охорони, поповерхові плани, розрізи, креслення фасадів (у разі потреби).

Якщо об'єкт культурної спадщини є комплексом (ансамблем) або визначним місцем, облікова документація на об'єкт включає облікову картку і паспорт на комплекс (ансамбль) або визначне місце в цілому, облікову картку і паспорт на кожний окремий об'єкт культурної спадщини, що входить до складу комплексу (ансамблю) або визначного місця, генеральний план з позначенням меж комплексу (ансамблю) або визначного місця і кожного окремого об'єкта культурної спадщини, а також зон охорони, матеріали фотофіксації як окремих об'єктів культурної спадщини, так і загального вигляду всього комплексу (ансамблю) або визначного місця.

Оборонна споруда — вид фортифікаційних споруд, що зводяться (влаштовуються) на місцевості з метою забезпечення військам умов для ведення оборони, зменшення їх втрат і ускладнення наступу супротивника.

Призначаються для ведення вогню (вежі, каземати, окопи, майданчики для вогневих засобів та тощо), захисту особового складу і військової техніки від звичайних засобів і впливу зброї масового ураження (щілини, перекриті ділянки траншей, бліндажі, притулки, укриття тощо), для здійснення скритного маневру (потерни, траншей, ходи сполучення).

Оборонні споруди бувають наземні, котлованні і підземні. Вони поділяються також за захисними властивостями, застосовуваних матеріалах, за конструкціями, умовам виготовлення і зведення. Для влаштування оборонних споруд можуть застосовуватися комплекти (елементи) промислового виготовлення, а також місцеві матеріали. Типи оборонних споруд, їх основні розміри, захисні властивості, місця розташування на місцевості визначаються залежно від поставлених завдань з інженерного обладнання місцевості, її рельєфу, наявності матеріальних засобів, наявного в розпорядженні військ часу та інших можливостей.

Розвиток оборонних споруд йшов в ногу з вдосконаленням озброєння і тактики. В епоху колюче-ріжучої і металної зброї, коли бойові дії велися глибокими зімкнутими строями, основу укріплень становили огорожі, вали та рови, утруднювали противнику раптовий напад і штурм. З появою вогнепальної зброї і лінійної тактики в

системі укріплень з'явилися редути. Зі збільшенням потужності стрілецької зброї та артилерії, впровадженням розсипного ладу і бойових порядків, що мали резерви, основу укріплених позицій і опорних пунктів стали складати окопи (бастіони, ложементи тощо), траншеї, дерево-земляні і залізобетонні споруди (дерево-вогневе споруда, довготривале вогневе спорудження). В умовах високоманеврових дій механізованих й танкових військ широко застосовуються комплекти оборонних споруд промислового виготовлення — з профільної і листової сталі та інших матеріалів.

Методика виконання

1. Вибір об'єкту і предмету дослідження.
2. Проведення попередніх робіт: аналіз та систематизація попередніх досліджень.
3. Натурні дослідження (фотофіксація та замальовки).
4. Опрацювання карти-схеми району із показом етапів трансформації, збережених і втрачених пам'яток.
5. Створення звітно-дослідної документації проведеного дослідження.

Склад завдання.

- Креслення виконуються на форматі А-3 - 2 листи.
- Текстова частина виконується на форматах А-4 – 10 листів.
- Фотофіксація – по дві знімки на лист, А-4 – 5 листів.

ЗАВДАННЯ № 4

Визначення об'єктів природно-заповідного фонду, цінних природних ландшафтів.

Мета роботи

1. Ознайомлення з природо-охоронними та рекреаційними територіями.
2. Вивчення практичних навиків аналізу природних ресурсів розташованих в адміністративній зоні населеного місця.
3. Вивчення особливостей історичного ландшафту.
4. Опрацювання науково-дослідної документації.

5. Розвиток навичок графічного опрацювання цінних природних ландшафтів історичного населеного місця.

Короткі теоретичні відомості.

Природно-заповідний фонд України — ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу довкілля.

Основними функціями природоохоронних територій є:

підтримка чи розширення зони природного існування певних видів;

підтримка чи покращення поширення, міграції та/або генетичного обміну певних видів;

відновлення якості ареалів існування;

захист видів, які знаходяться під загрозою зникнення, вразливих, ключових чи комплексних видів;

підтримка чи покращення гідрологічних функцій; підтримка чи покращення екологічної якості;

контроль ерозії;

захист цінних ландшафтних форм;

підтримка біоценозу на територіях, забруднених радіацією;

забезпечення взаємозв'язку із сусідніми транскордонними територіями.

До природно-заповідного фонду України належать:

- Природні території та об'єкти:
 - 1) біосферні заповідники,
 - 2) природні заповідники,
 - 3) національні природні парки,
 - 4) регіональні ландшафтні парки,
 - 5) заказники,
 - 6) пам'ятки природи,
 - 7) заповідні урочища;
- Штучно створені об'єкти:
 - 1) ботанічні сади,
 - 2) дендрологічні парки,

- 3) зоологічні парки,
- 4) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Пам'ятка природи — окремі унікальні природні об'єкти, що мають наукове, пізнавальне, історичне, культурно-естетичне значення. Поняття введено А. Гумбольдтом (1819). Серед них водоспади, печери, гейзери, ущелини, вікові дерева, скелі та ін. Об'єкти і комплекси, оголошені пам'ятками природи, повністю вилучаються з господарського використання, тут забороняється будь-яка діяльність, що завдає їм шкоди. Пам'ятки природи поділяються на геологічні, гідрологічні, ботанічні, комплексного типу, а також включають пам'ятки садово-паркового мистецтва, старі садиби, комплекси міських парків і садів. Це також природоохоронна територія, на якій розташований окремий унікальний природний об'єкт, який охороняється державою і є цінним за своїм науковим, навчально-просвітницьким, історико-меморіальним або культурно-естетичним значенням. До пам'яток природи належать, наприклад, унікальні геологічні відслонення, печери, водоспади, озера, метеоритні кратери тощо. Пам'яткою природи може бути, наприклад, одне рідкісне дерево або території значних розмірів — ліси, гірські хребти, ділянки узбережжя і долин. У такому разі вони часто іменуються урочищами або природоохоронними ландшафтами. Згідно з класифікацією Міжнародного Союзу Охорони Природи, пам'ятка природи має природоохоронну категорію III, проміжну між національними парками і заказниками, хоча детальний правовий статус залежить від конкретної країни.

Ботанічний сад — науково-дослідницький та культурно-просвітницький заклад, в якому проводиться накопичення колекцій флори з метою її вивчення, збереження, культивування й акліматизації; пошук і добір рослин, перспективних для створення зелених насаджень і здійснення інших видів господарської діяльності; робота щодо збереження генофонду рослинного світу. У ботанічному саду створюються ділянки рідкісних і звичайних рослин, а також місцевої природної рослинності. Розрізняють ботанічні сади державного та місцевого значення.

Дендрологічний парк (дендропарк, дендрарій, від грец. *déndron* — дерево) або арборетум (від лат. *arbor*) — територія, на якій

на відкритому ґрунті культивуються деревні рослини. Парк з колекцією різних порід дерев.

Насадження в дендропарку, зазвичай у стилі ландшафтного парку, можуть бути самостійними або входити до складу ботанічного саду. Розміщення рослин здійснюється за систематичною, географічною, екологічною, декоративною або іншими ознаками. Територія дендрологічних парків позначається на місцевості межовими охоронними знаками.

Пейзажний парк, також англійський, ландшафтний, іррегулярний парк — напрямок в паркобудівництві кінця 18-19 століть в Західній і Східній Європі, в Сполучених Штатах. Протиставляється регулярному чи «французькому» парку.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва — категорія заповідних об'єктів, що визначається Законом України про природно-заповідний фонд України. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва — це найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. Згідно із Законом України про ПЗФ (стаття 3), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва відносяться до групи штучно створених об'єктів ПФЗ. До цієї групи також належать: ботанічні сади, дендрологічні парки і зоологічні парки. За тією ж статтею Закону, «парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.»

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України. (стаття 4 ЗУ про ПЗФ). У разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться ... парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання. (стаття 4 ЗУ про ПЗФ). Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва відповідно до законодавства України можуть бути визнані юридичними особами. (стаття 5 ЗУ про ПЗФ).

Територія парків-пам'яток садово-паркового мистецтва позначається на місцевості межовими охоронними знаками.

Межовий охоронний знак природно-заповідного фонду — офіційна вивіска державного зразку, що встановлюється по периметру території природно-заповідного фонду та інформує про її охоронний статус. Положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України затверджено Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 29 березня 1994 р. № 30.

Методика виконання

1. Вибір об'єкту і предмету дослідження.
2. Проведення попередніх робіт: аналіз та систематизація попередніх досліджень.
3. Натурні дослідження (фотофіксація та замальовки).
4. Опрацювання карти-схеми району із показом цінних природних ландшафтів.
5. Створення звітно-дослідної документації проведеного дослідження.

Склад завдання

- Креслення виконуються на форматі А-3 - 2 листи.
- Текстова частина виконується на форматах А-4 – 10 листів.
- Фотофіксація – по дві знімки на лист, А-4 – 5 листів.

ЗАВДАННЯ 5

Визначення історичного ареалу населеного місця.

Мета роботи

1. Ознайомлення з історико-культурною спадщиною території.
2. Вивчення практичних навиків аналізу історико-культурних ресурсів розташованих в адміністративній зоні населеного місця.
3. Вивчення особливостей історичного розвитку території.
4. Опрацювання науково-дослідної документації.
5. Розвиток навичок графічного опрацювання історичного ареалу населеного місця.

КОРОТКІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Історичний ареал населеного місця — частина населеного місця, що зберегла об'єкти культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, які походять з попередніх періодів розвитку, типові для певних культур або періодів розвитку (ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р.)

Історичний ареал — це найбільш освоєна в минулому і добре збережена частина території населеного місця, що відрізняється традиційним характером середовища і значною кількістю об'єктів культурної спадщини від інших, менш освоєних або погано збережених частин населеного місця (п. 6 постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» від 13 березня 2002 р. № 318)

Межі історичних ареалів слід проводити вздовж розпланувальних і природних рубежів, що відокремлюють історичний ареал від решти міських територій, і визначати історико-архітектурним опорним планом населеного місця. Історико-архітектурні опорні плани розробляються на основі комплексних досліджень усієї території історичного населеного місця та його найближчого оточення.

Історичний ареал є спеціально виділеною у населеному місці територією історико-культурного значення із затвердженими межами, яка повинна фіксуватися в усіх землевпорядних і містобудівних документах та розглядатися як специфічний об'єкт містобудівного проектування. У межах населеного місця може бути визначено один або кілька історичних ареалів.

Частина територій історичних ареалів, а саме території пам'яток та їх охоронних зон, території заповідників, охоронювані археологічні території, належать до земель історико-культурного призначення.

Для кожного історичного ареалу визначаються режим використання та конкретні обмеження господарської діяльності на його території, які встановлюються правилами охорони та використання історичних ареалів населених місць. Правила охорони

та використання історичних ареалів населених місць повинні враховуватися під час розроблення місцевих містобудівних програм, містобудівної документації.

У зонах регулювання забудови здійснюється реконструкція будівель і споруд. Ступінь реконструкції визначається цінністю наявних об'єктів культурної спадщини, розташуванням зони в історичному ареалі, особливостями об'ємно-просторового устрою історичного населеного місця. В зоні регулювання забудови зберігаються цінні історичні розпланування і забудова, озеленення та упорядження, виразні елементи ландшафту; закріплюється та відтворюється значення пам'яток в архітектурно-просторовій організації історичного ареалу; забезпечуються сприятливі умови для огляду пам'яток та історичного ареалу в цілому.

Історичний характер міста та сукупність матеріальних і духовних складових, які виражають його образ:

- a) форма міста, яка визначається мережею вулиць і розплануванням на ділянки;
- b) зв'язок між різними міськими просторами: забудованими, вільними та озеленими;
- c) форма і вигляд споруд (внутрішній і зовнішній), обумовлені своєю структурою, об'ємом, стилем, масштабом, матеріалом, кольором і декором;
- d) зв'язки міста з навколишнім середовищем, природним і створеним людиною;
- e) різні призначення міста, набуті ним під час історичного розвитку

Методика виконання

1. Вибір об'єкту і предмету дослідження.
2. Проведення попередніх робіт: аналіз та систематизація попередніх досліджень.
3. Натурні дослідження (фотофіксація та замальовки).
4. Опрацювання карти-схеми історичного ареалу району.
5. Створення звітної-дослідної документації проведеного дослідження.

Склад завдання

- Креслення виконуються на форматі А-3 - 1 лист.

- Текстова частина виконується на форматах А-4 – 10 листів.
- Фотофіксація – по дві знімки на лист, А-4 – 5 листів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Необхідною умовою ефективного засвоєння навчального матеріалу є його регулярне закріплення та творче осмислення під час виконання завдань самостійної роботи. Для цього програмою дисципліни передбачено достатній часовий резерв. Із метою організації самостійної роботи студентів розроблені такі види завдань: підготовка конспекту відповіді на аудиторному занятті, словникова робота, письмовий практикум (виконання практичних завдань у зошиті), опрацювання додаткових інформаційних джерел у вигляді реферативних повідомлень та тематичних презентацій.

Реферативні повідомлення та тематичні презентації, на відміну від ведення тематичного словника та виконання письмових завдань у зошиті, не є обов'язковою формою самостійної роботи з курсу «Сучасні тенденції пам'ятко охоронної діяльності». За своїм характером вони наближені до такої обов'язкової форми звітності, як індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ), вимоги оформлення якого наведено нижче. З метою підвищення власного рейтингу із дисципліни студент має право підготувати реферативне повідомлення або тематичну презентацію та представити їх на практичному занятті за умови наявності резервів аудиторного часу.

Підготовка до аудиторної роботи. Вимоги до ведення конспекту

Однією із найголовніших складових практичної підготовки студентів із курсу є їх активна участь у розгляді програмних питань, що виносяться на обговорення до кожної теми. Найефективнішим середовищем для цього є безпосередньо сам колектив студентів (академічна група), що координується викладачем в ході аудиторної роботи.

Основними видами аудиторної роботи студентів на практичних заняттях із «Сучасні тенденції пам'ятко охоронної діяльності» є усні відповіді, доповнення, тематичні повідомлення, постановка проблемних питань та активність у їх обговоренні,

опрацювання ілюстративних матеріалів, навчальних та науково-популярних відеофільмів тощо.

Регулярне відвідування аудиторних занять спрямоване на мобілізацію і розвиток таких пізнавальних якостей особистості, як уважність, спостережливість, здатність запам'ятовувати і логічно відтворювати навчальний матеріал, вміння вести пошук необхідної інформації та виділяти у ній головне, аналізувати і узагальнювати, а також на основі здобутих знань конструювати і формулювати нові ідеї.

Базисом для підготовки до аудиторної роботи на практичному занятті є відвідання лекцій, ведення та опрацювання їх конспекту, а також самостійна робота із основною і додатковою літературою (підручниками, посібниками, науковими монографіями, довідниками, словниками, періодичними виданнями, тощо), наочними посібниками (картами, атласами) та електронними ресурсами.

Вимоги до ведення конспекту:

- тезисний виклад тексту (скорочення до найсуттєвішого);
- виділення головної думки (з абзацу) та опорних слів (підкреслюванням, **кольором**);
- структурування матеріалу (шляхом відступів, маркувань, нумерування підпунктів);
- введення символів замість окремих слів (наприклад, $\approx$ – приблизно, Δ – різниця) та аббревіатур замість усталених словосполучень (наприклад, НС замість *навколишнє середовище*);
- унаочнення зв'язків і залежностей у вигляді блок-схем, рядів послідовностей тощо;
- використання графічних (залежності, діаграми) і статистичних даних.

Конспективне висвітлення питання коректно завершувати шляхом підбиття короткого підсумку, а також посиланням на першоджерело інформації. Грамотно виконаний конспект студент має право представити для оцінювання навіть після розгляду теми, якщо доповідь по ньому з певних причин не було заслухано на занятті.

В окремих випадках альтернативою конспекту може бути ксерокопія опорного матеріалу із літературного джерела або

роздруківка із електронного носія інформації, але така форма опрацювання може підлягати оцінюванню тільки через усну відповідь.

Готуючись до заняття, треба завжди пам'ятати, що головною метою здобування екологічних знань має бути не отримання високого балу або утвердження власного авторитету перед викладачем, а розуміння проблем виживання людства в умовах стрімких негативних змін довкілля.

Словникова робота

В основі вивчення будь-якої науки лежить пізнання змісту ключових її термінів та понять, що складають так званий понятійно - категоріальний апарат даної галузі знань. Пам'ятко охоронна діяльність, яка сьогодні є цілий комплекс наук про закономірності функціонування історико-культурного середовища та взаємодії його компонентів, інтегрує знання як допоміжних дисциплін різного спрямування – біології, хімії, географії, геології, економіки, соціології, демографії тощо, так і виробляє власні специфічні поняття та категорії, що використовуються для позначення конкретних екологічних процесів і явищ в пам'ятко охоронній діяльності. Тому ефективне засвоєння спеціальної наукової термінології є вкрай необхідним для формування компетентності студентів з дисципліни «Сучасні тенденції пам'ятко охоронної діяльності», їх розуміння та усвідомленого ставлення до різних проблем довкілля.

Із метою цілеспрямованого вивчення та закріплення системи ландшафтних термінів в архітектурі і понять під час практичного курсу передбачене ведення глосарію. *Глосарій* (від лат. *glossarium* – зібрання *глос* – незрозумілих слів та виразів) – у широкому розумінні являє собою словник вузькоспеціалізованих термінів у певній галузі знань із поясненням, іноді перекладом на іншу мову, коментарями та прикладами, який наводиться, як правило, наприкінці певної книги. Для зручності студентів подібний тлумачний словник зі стислими визначеннями основних термінів, що трапляються при розгляді різних тем лекційного та практичного курсу, розміщено в алфавітному порядку у кінці даних методичних вказівок.

У планах проведення практичних занять до кожної теми виділено перелік із близько десяти термінів і понять, що є ключовими для розуміння конкретного навчального матеріалу. При підготовці до практичного заняття слід ознайомитися із цим переліком, виписати у зошит пропонувані до теми терміни разом із визначеннями та засвоїти

їх зміст для подальшого вільного ними оперування. За необхідності шляхом використання інших рекомендованих словників та підручників можна вдаватися до ширшого роз'яснення незрозумілих термінів і понять, розгляду альтернативних трактувань, наведення відповідних прикладів. Якщо студент вважає за необхідне, він може розширити пропонований тематичний список ключових термінів та понять і опрацювати у зазначений вище спосіб ряд інших незрозумілих для себе слів.

Оскільки більшість термінів мають іншомовне походження (найчастіше грецьке та латинське), поряд із кожним таким терміном у дужках подається вихідне смислоутворююче слово (або кілька таких слів) та його первинне значення. Для окремих понять зазначено автора, який вперше вжив це слово, та рік введення у науковий обіг. Рекомендується звертати увагу на ці пояснення, адже вони виступають своєрідним мнемічним сигналом, що допомагає краще запам'ятати значення термінології та більш точно орієнтуватися в історичній послідовності розвитку науки.

Словникова робота є обов'язковою складовою самостійної роботи студента та підлягає різним формам поточного і підсумкового контролю (усне та письмове опитування, тестування тощо). Знання виділеної термінології фактично складають необхідний базовий мінімум засвоєння курсу та слугують фундаментом для успішного вивчення багатьох інших навчальних дисциплін.

Тематична електронна презентація

Електронна презентація (від англ. *presentation* – вистава, подання, представлення) – це набір послідовних слайдів певної тематики, що зберігається у файлі спеціального формату і слугує ілюстраційною підтримкою виступу доповідача. Основною відмінністю презентацій від решти способів представлення інформації є їх особлива насиченість змістом та інтерактивність, тобто здатність певним чином змінюватися й реагувати на дії користувача.

У якості інформаційного наповнення презентація може містити текстові матеріали, фотографії, схеми, малюнки, діаграми, графіки, слайд-шоу, звукове оформлення і дикторський супровід, відеофрагменти й анімацію, тривимірну графіку та різні спецефекти. Використання презентацій може здійснюватись із інформуючою, навчальною чи розважальною метою і проводитись у формі супроводу доповіді, кінопоказів, фотовиставок і навіть театральних декорацій.

Під час вивчення практичного курсу презентація може бути представлена як результат опрацювання студентом певної теми (при її усному захисті) або як ілюстративний супровід при захисті індивідуального науково-дослідного завдання.

Одним із найкращих і найпростіших інструментів для створення мультимедійних презентацій є програма PowerPoint із стандартного пакету Microsoft Office. Інструкції щодо техніки створення мультимедійних презентацій представлені у спеціальних посібниках.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчальною програмою з дисципліни передбачене обов'язкове виконання кожним студентом індивідуального науково-дослідного завдання. *Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)* – це вид позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни й завершується разом зі складанням підсумкового контролю із даної навчальної дисципліни.

Таке завдання має питому вагу в підсумковій оцінці із дисципліни й відображає індивідуальну роботу студента. Індивідуальні завдання виконуються студентом на основі знань, отриманих під час лекційних, практичних занять та самостійної роботи, охоплюють зміст навчального курсу в цілому.

Ця група завдань має науково-дослідницький характер, спонукає до якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів. При виконанні ІНДЗ студент повинен продемонструвати вміння з опрацювання наукових джерел, узагальнення фактичних матеріалів та наукового осмислення обраної теми, творчого й оригінального вирішення поставлених завдань.

Таким чином, метою ІНДЗ є самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчальної дисципліни «Ландшафтна архітектура» та розвиток навичок самостійної роботи і творчих здібностей, а також оволодіння методикою ведення наукових досліджень.

Студенти виконують ІНДЗ самостійно впродовж вивчення дисципліни з проведенням консультацій викладачем дисципліни відповідно до графіка навчального процесу. Вибір тематики і форми представлення ІНДЗ попередньо узгоджується із викладачем.

При вивченні навчальної дисципліни передбачені такі альтернативні форми представлення ІНДЗ: реферат, тематична тека, анотовані відеоматеріали. Сутність цих видів робіт та вимоги до їх оформлення розкрито нижче.

1 Реферат

Найпростішим видом ІНДЗ студента є *реферат* (лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – стислий виклад у письмовій формі суті певного питання або наукової проблеми, що включає огляд літературних джерел і вимагає творчої активності.

Перед підготовкою реферату необхідно:

- а) вибрати тему та ракурс її розгляду з урахуванням елементів проблемності й актуальності;
- б) засвоїти правила послідовності пошуку джерел, систематизації матеріалу, визначити основні положення.

Опрацювання літературних джерел.

Перш ніж ретельно вивчати зміст будь-якого літературного видання, необхідно ознайомитися із анотацією на початку книги, передмовою чи зверненням від автора, переглянути зміст, структуру тощо. При цьому студент повинен виділити окремі розділи, що представляють для нього інтерес. Потім ретельно переглянути та ознайомитися з матеріалом, який відповідає обраній темі.

Одним із основних етапів опрацювання літературного матеріалу є ведення короткого опорного конспекту прочитаного (основні поняття та терміни, анотації, тези, схематичні замальовки та ін.).

Послідовність опрацювання літературних джерел

- а). ознайомлення зі змістом джерела;
- б). здійснення виписок із джерела за «цитатним» принципом із зазначенням автора, назви роботи та сторінкою в тексті;
- в). створення тематичної картотеки;
- г). критична оцінка опрацьованих джерел, їх аналіз;
- д). визначення пріоритетного шляху висвітлення обраної теми;
- е). побудова плану-проспекту майбутнього реферату.

При опрацюванні літератури необхідно навчитися аналізувати матеріал та формулювати чіткі висновки на основі теоретичних положень.

Структура реферату:

- **титульний аркуш** містить такі елементи:
 - 1) назва керівного міністерства та вищого навчального закладу;
 - 2) назва кафедри;
 - 3) форма виконання ІНДЗ (реферат);
 - 4) тема дослідження;
 - 5) інформація про виконавця (факультет, шифр академічної групи, ПІБ студента);
 - 6) інформація про перевіряючого (посада, прізвище та ініціали викладача);
 - 7) місто та рік виконання дослідження;
- **зміст** відбиває назви розділів та підрозділів (пунктів / підпунктів), що розкривають зміст реферату. Усі сторінки нумерують праворуч угорі. Винятком є титульний аркуш (на ньому номер сторінки не проставляється), тому нумерація починається із цифри «2» (аркуш зі змістом);
- **вступ** висвітлює загальні аспекти досліджуваної проблеми, стан її вивчення у літературі та актуальність даного дослідження. Тут же вказують мету й завдання дослідження;
- **основна частина** розкриває зміст обраної теми дослідження, розбивається на розділи та підрозділи, що відповідають сформульованим у вступі завданням. Рекомендується кожен розділ або підрозділ завершувати коротким підсумком, що в сукупності складе основу майбутніх висновків роботи;
- **висновки** містять основні результати, отримані при проведенні дослідження, а також пропозиції та рекомендації щодо вирішення поставлених завдань відповідно до результатів дослідження;
- **список літератури** має містити не менше 6 джерел. Джерела розміщують за абеткою прізвищ авторів або заголовків. Послідовність розміщення ведеться у такому порядку:
 - нормативно-правові акти (Конституція України, Закони, ГОСТ, ДСТУ й т.д.);

- використана література (у т.ч. періодична);
- література на іноземних мовах;
- Інтернет - джерела із обов'язковим посиланням на інформацію, що міститься на даному сайті (порталі);
- **додатки** не є обов'язковим елементом і включаються за необхідності. В додатки можуть входити різноманітні таблиці, ілюстрації, схеми, діаграми і т.д. Оформлення виконують у такий спосіб: після списку літератури оформляють окрему сторінку з написом по центру:

«ДОДАТКИ», номер якої є останнім. Нумерацію додатків виконують шляхом використання заголовних букв алфавіту (А, Б, В, ...), які розміщують праворуч угорі.

Вимоги до оформлення реферату: шрифт Times New Roman, кегль 14 пт, інтервал полуторний; відступ першого рядка абзацу 1,5 см; вирівнювання тексту за шириною; поля: верхнє й нижнє – 20 мм, лівє – 25 мм, правє – 15 мм; загальний обсяг – 10-15 сторінок формату А4, переплетених або поданих у файловій папці.

Оцінювання реферату здійснюється з урахуванням трьох головних аспектів: змістовність розкриття теми, нормативність оформлення, донесення результатів дослідження при усному захисті.

Тематична тека

В окремих випадках замість реферату оформляється тематична тека – підбірка матеріалів із заданої теми, оформлена у єдиному стилі. Для створення тематичної теки слід укласти папку, що містить аркуші із ксерокопіями, роздруківками, газетними вирізками та іншими друкованими або рукописними зразками матеріалів, що стосуються досліджуваної теми і певною мірою розкривають її. Загальна структура тематичної теки близька до такої у реферату з тією різницею, що дослідник не аналізує віднайдені джерела у самостійно створюваному тексті, а безпосередньо наводить їх. При цьому захист тематичної теки передбачає обов'язковий коментар її укладача відносно відповідності розглянутих джерел темі дослідження.

Структура тематичної теки:

- Титульна сторінка.
- Зміст (перелік матеріалів).
- Основна частина із матеріалами на пронумерованих аркушах та із обов'язковими посиланнями на

першоджерело кожної складової (згідно стандартів оформлення бібліографічного списку).

- Короткі висновки.

Кількість проаналізованих джерел має бути не меншою від десяти. В окремих випадках допустиме виділення ключових ідей та положень опрацьованого матеріалу (підкреслювання маркером, олівцем).

Анотовані відеоматеріали

Альтернативою до написання реферату та укладання тематичної теки є також підбір тематичних відеоматеріалів (наукових фільмів, телепрограм, відеосюжетів), запис їх на електронні носії (CD або DVD диски) для можливості автономного перегляду та складання анотації до таких відеоматеріалів.

Для складання анотації до тематичних відеоматеріалів пропонується дотримуватися такого плану:

- Тип відеоматеріалу (документальний фільм, телепрограма, навчальний відеосюжет тощо).
- Назва відеоматеріалу.
- Рік та країна випуску анотованого відеоматеріалу.
- Інформація про виробника відеоматеріалу (студія, телеканал, режисер, продюсер тощо).
- Часова тривалість відеоматеріалу (години, хвилини).
- Висвітлена у матеріалі проблематика, основний зміст сюжету (тезисно).
- Відповідність змісту навчальної дисципліни (теми, поняття, закономірності, що розглядаються у сюжеті або можуть бути ним проілюстровані).
- Можливі недоліки, прогалини, суперечності відеоматеріалу.
- Формат запису на носій.
- Джерело доступу до відеоматеріалу, дотримання авторських прав.
- Анотовані відеоматеріали як форма звітності зараховуються тільки за умови їх захисту. Захист проводиться шляхом перегляду матеріалів (повністю або частково) із проведенням їх наукового коментування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Dvořák M. Katechismus der Denkmalpflege. – Wien, 1918. – S.9.
2. Latour S. Problematyka konserwatorska zespołu staromiejskiego w Trebławowie. // Ochrona zabytków. – Warszawa, 1975. – №3-4. – S.180-198.
3. Витрувий П.М. Об архитектуре: Десять книг: Пер. с лат. / Ред. и введ. А.В. Мишулина. –Л.: Огиз. – 1936. –343с.
4. Палладио А. Четыре книги об архитектуре. / Пер. с итал. – М.: Стройиздат, 1989. –350с.
5. Пруцын О. Реставрация и реконструкция архитектурного наследия. Теоретические и методические основы реставраций исторического и архитектурного наследия: Учебное пособие.- Москва.: Академия реставраций, 1996.- 91с.
6. Консервація і реставрація пам'яток архітектури. Методичний посібник. Київ-Львів, 1996.
7. Порадник майстра-будівельника. Київ, 1975.
8. Вечерский В.В. Историко-архитектурные предпроектные исследования городов Украины.- М., 1990.
9. Законодавство про пам'ятники історії та культури : збірник нормативних актів.- К.,1970.
10. Інструкція до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України.- К., 1992.
12. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР.- К., 1982.
13. Правові акти з охорони культурної спадщини : додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України».- К., 1995.
14. Прибега Л.В. Збережімо історичні села // Пам'ятки України : історія та культура.- 1995.- № 1.- С. 70 – 72.
15. Боплан Г.-Л. Опис України / Г.-Л. Боплан. - К., 1991.
16. Генинг В.Ф. Очерки теории социоархеологии / В. Ф. Генинг. – К., 1992.
17. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво / В. О. Голобуцький. - К., 1992.
18. Горбаненко С.А. Сільське господарство жителів Битицького городища // Археологія, 2012, №1, с. 98-114.
19. Грушевський М. Історія України – Русі / М. Грушевський. - Т.7. - К., Львів, - 1909.

20. Даниленко В. Н. Неолит Украины / В. Н. Даниленко. – К., 1969.
21. Даниленко В. Н. Энеолит Украины / В. Н. Даниленко. – К., 1974.
22. Даниленко В. Н. Мифология первобытного общества / В. Н. Даниленко. – Фастов., 1997.
23. Давня історія України. – К., 1997. – Т.1.
24. Лаврів П. Історія Південної України / П. Лаврів. - Львів, 1992.
25. Єфименко О. Я. Історія українського народу / О. Я. Єфименко. - К., 1990.
26. Кавказ и Средняя Азия в древности и Средневековье. – М., 1981.
27. Клейн Л.С. Археологическая типология / Л. С. Клейн. – СПб, 1991.
28. Крип'якевич І. Запорозьке військо / І. Крип'якевич / / Історія українського війська. - Львів, 1992.
29. Лордкипанидзе О. В. Историческое наследие древней Грузии / О. В. Лордкипанидзе. – Тбилиси., 1989.
30. Массон В. М. Эпоха первых великих степных обществ / В. М. Массон // Археологические вести.- №5.- 1998.
31. Михайлов Б. Д. Петроглифы Каменной Могилы / Б. Д. Михайлов.- М., 1999.
32. Павленко Ю. В. Соціокультурний розвиток людства / Ю. В. Павленко.- К., 1996.
33. Пустовалов С. Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства. – Київ, Шлях. 2005. – 412 с.
34. Свешніков І. К. Битва під Берестечком / І. К. Свешніков. - Львів, 1993.
35. Столяр А. Д. Происхождение искусства / А. Д. Столяр. – Л., 1985.
36. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний. - К., 1992.
37. Чмихов М. О. Кургани як явище культури / М. О. Чмихов. - К., 1994.
38. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: каталог-справочник. – В 4-х Т. – К., 1983–1986.
39. Пашкин Е.М. Диагностика деформации памятников архитектуры / Пашкин Е.М., Безсонов Г. Б. – М., 1984, –314 с.

40. Памятниковедение: теория, методология, практика. – М., 1986.
41. Прибега Л. В. Кам'яне зодчество України: охорона та реставрація / Прибега Л. В. – К., 1993, – 280 с.
42. Прибега Л. В. Народное зодчество Украины: охрана и реставрация / Прибега Л. В. – К., 1987, – 370 с.
43. Проблеми регенерації історичної забудови заповідних територій населених пунктів України: Зб. ст. – Кам'янець-Подільський, 1994.